

Tribunal u Hagu

PERCEPCIJA HAŠKOG TRIBUNALA U SRBIJI I HRVATSKOJ

KAKO UBEDITI JAVNOST

Prof. dr Vojin Dimitrijević *Direktor Beogradskog centra za ljudska prava*

Međunarodni krivični sudovi trebalo bi da imaju posebne službe i odeljenja koja će voditi računa o imidžu svoje institucije i međunarodne krivične pravde

Kada se međunarodna zajednica suočila sa zločinima protiv čovečnosti i ratnim zločinima počinjenim na teritoriji bivše Jugoslavije i Ruande, postojalo je veoma ograničeno iskustvo u vezi sa situacijama u zemljama gde je nacionalno sudstvo doživelo slom, pa ili nije moglo ili nije htelo da sudi počinocima najozbiljnijih međunarodnih zločina. Ovo je svakako bio razlog za osnivanje međunarodnih vojnih sudova u Nirnbergu i Tokiju. Naredne situacije iste prirode vodile su ka stvaranju međunarodnih sudova u Sijera Leoneu, Kambodži i ostalim zemljama i dovele su do osnivanja prve stalne međunarodne krivične sudske institucije, Međunarodnog krivičnog suda (ICC).

O prednostima i nedostacima međunarodnih krivičnih sudova opsežno su raspravljali pravници. Pitanja kao što su legitimitet i legalnost međunarodnih krivičnih sudova ad hoc obrađivana su u mnogim knjigama i člancima. Većina komentatora je mišljenja da su sudovi koje je osnovao Savet bezbednosti UN uspostavljeni na osnovu Povelje UN te da je Savet bezbednosti imao pravo da po članu VII Povelje osnuje sudove za Jugoslaviju i Ruandu. Druge sporne teme odnosile su se na postupak pred ovakvim sudovima, a naročito na ovlašćenja sudija da sastavljaju i menjaju pravila o dokazima i postupku. Ova i mnoge druge debate odnose se prema međunarodnim krivičnim sudovima manje više kao samo još jednoj vrsti sudova, koji deluju u prijateljskom ili bar neutralnom okruženju. U nacionalnim sudovima glavna pitanja se pokreću povodom pravnog dejstva njihovih odluka i usaglašenosti njihovog postupanja s opštim proceduralnim pravilima i zaštitom ljudskih prava optuženih i žrtava, ali ne postoji potreba da se brani njihovo zakonito postojanje.

Svrha ovog teksta je da sagleda aktivnosti međunarodnih krivičnih sudova iz drugog ugla. Naime, priznata svrha modernog krivičnog pravosuđa je da odvraći moguće buduće vinovnike zločina tako što će slati poruku da oni koji prekrše međunarodno krivično pravo neće ostati nekažnjeni. Mora se odrediti da li je ova poruka bila na zadovoljavajući način preneti i da li ju je odgovarajući deo javnosti razumeo i prihvatio. Ovo će se uglavnom učiniti na osnovu podataka iz Srbije i Hrvatske, uzimajući u vidu da većina osoba optuženih pred Haškim tribunalom dolazi iz ove dve zemlje.

Utisak koji su međunarodni krivični sudovi stvorili o sebi u javnosti u nacionalnim državama gde su počinjeni zločini i odakle dolazi većina optuženih može se sumirati navođenjem onih koji se žale da "njihove" sunarodnike gone stranci a osuđuju ih strane sudije. Čak i opažanje da oni koji čekaju presude predstavljaju pobednike u ratovima koje smo "mi" izgubili istrajala je od Nirnberga, gde su opruženi bili Nemci a sudije su bile iz Sjedinjenih Država, Ujedinjenog Kraljevstva, Francuske i Sovjetskog Saveza, iako se najnoviji međunarodni krivični ad hoc sudovi sastoje od sudija koji dolaze iz većeg broja država. Tako se međunarodni krivični sudovi suočavaju s izazovima s kojima se nacionalni sudovi obično ne sreću. Drugim, jednostavnijim, rečima, oni imaju teškoće s odnosima s javnošću, nepoznat mnogim nacionalnim sudijama (a oni, sa svojim specifičnim iskustvom, obično zasedaju kao međunarodne sudije) a odnosi s javnošću ne spadaju u uobičajeni sudijski posao.

Cilj krivičnog pravosuđa na koji se gore pozivam zove se, u tradiciji kontinentalnog prava, generalna prevencija. Važan deo napora da se javnost ubedi da rad krivičnih sudova doprinosi opštim interesima, nacionalnim i međunarodnim, može se izraziti načelom anglosaksonskog prava koje glasi: (1) "Pravda se mora zadovoljiti i mora se videti da je pravda zadovoljena."

Srbija

Izgleda da u Srbiji, gde je nekoliko uzastopnih ispitivanja javnog mnjenja sprovedeno poslednjih godina, do sada nije bio uspešan napor da se građani ubede da je Haški tribunal ustanova koja služi opštem interesu. Široko je rasprostranjeno verovanje da ta tvorevina predstavlja "najveću opasnost po bezbednost u Srbiji", veću nego što su Evropska unija, Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi, Savet bezbednosti UN, pa čak i NATO koji je 1999. jedanaest nedelja izvodio aktivne vojne operacije protiv Srbije (u vreme SRJ). Postoji stalan nivo nepoverenja u Haški tribunal, koji uporno ostaje negde oko 70 %.

Haški tribunal doživljava kao opasan po bezbednost Srbije od 64 % ispitanika u 2000, 63 % u 2001, 57 % u januaru 2003 i 40 % u maju 2003, dok je NATO smatralo opasnim 73% ispitanika u 2000, 55% u 2001, 51% u januaru 2003 i 39% u maju 2003. Svi podaci o stavu prema Haškom tribunalu u Srbiji na koje se poziva u ovom tekstu potiču od ispitivanja koje je sproveo Beogradski centar za ljudska prava na uzorku većem od 2000 osoba u Srbiji i Crnoj Gori (osim Kosova) u 2003, 2004 i 2005. (Videti: <http://www.bgcentar.org.yu/index.php?p=236>)

Procenat onih koji čvrsto i bezuslovno odbijaju saradnju Srbije i Crne Gore s Haškim tribunalom porastao je sa 14 % u 2003 na 25% u 2004 i vratio se na 19 % u 2005. S druge strane, većina onih koji podržavaju neku vrstu saradnje države s Tribunalom nisu motivisani interesima pravde, istine ili pomirenja – već navode pragmatične razloge. U 2003. i 2004, uzvišene i "poželjne" osnove podršku saradnji delilo je samo 15% ispitanika; taj broj se neznatno povećao 2005 (17%). Oni koji podržavaju saradnju ne iz idealističkih već iz praktičnih razloga verovatno su bili inspirisani stavom sadašnje vlade Srbije, usvojenim početkom 2004 (a u njoj su i mnogi političari koji su prethodno bili žestoko protiv Haškog tribunala), da bi nesaradnja imala nepovoljne posledice efekte, ekonomske i druge. Oni se plaše da bi odbijanje saradnje izazvalo protivmere međunarodne zajednice, koja je stalno upozoravala srbijanske vlasti da je bez pune saradnje s Tribunalom reintegracija Srbije u međunarodne organizacije i međunarodnu zajednicu – naročito njen prijem u Evropsku uniju, nemoguć. Na temelju uverenja da je Haški tribunal nepravedan i ne služi pravdi, preovlađuju i pretpostavke o motivima optuženih Srba koji su se izjasnili krivim. 73% populacije veruje da su oni to učinili očekujući blaže kazne, a ne zato što su se stvarno kajali i osećali grižu savesti.

Javnost u Srbiji uporno doživljava Haški tribunal kao pristrasan i neprijateljski prema Srbiji i Srbima (u 2003, 2004. i 2005, 69% ispitanika dosledno je očekivalo da se optuženim Srbima neće suditi "nepristrasno i na osnovu ustanovljenih činjenica"). Ovo mišljenje počiva na utisku da je veliki broj Srba optužen (između 48% i 55%) i da su oni zauzimali više položaje nego optuženici iz drugih nacija (između 12% i 16%) i da su suđenja Srbima manje nepristrasna (između 8% i 12%). U Srbiji se veruje da su pred Tribunalom Srbi u najnepovoljnijem položaju (82%) u poređenju s Bošnjacima, Hrvatima i Albancima (samo 1% smatra da se svi oni izlažu riziku krajnje nepovoljnog tretmana). Sličan stav je izražen prema pouzdanosti svedoka koji su svedočili pred Haškim tribunalom. U 2003. njihovo svedočenje je viđeno kao nepouzdan od strane 70%, a kao pouzdano od strane samo 2%, s različitim nijansama između ova dva ekstremna mišljenja. Većina populacije bila bi veoma nevoljna da svedoči pred Haškim tribunalom (samo 33%, u poređenju sa 53% koji su voljni da se pojave pred nacionalnim sudovima). Preovlađujući stav bio je da svrha Haškog tribunala nije da pokaže da ratni zločini ne mogu proći nekažnjeno i tako unapređuje ideju mira i tolerancije među nacijama (samo 22%), dok je 74% protumačilo cilj Haškog tribunala u skladu sa svojim verzijama teorije zavere: da se Srbi okrive za ratne patnje i Srbija tako učini zavisnom od međunarodne zajednice, da se NATO oslobodi optužbe za agresiju protiv Jugoslavije 1999. ili da se uspostavi "novi svetski poredak" na čelu sa SAD.

Mora se primetiti da većina primedbi upućenih Haškom tribunalu nije bila usmerena protiv sudskog tela već najviše protiv Tužilaštva, koje je navodno optužilo suviše Srba i nevinih ljudi, loše izabralo trenutak ili poslalo pogrešnu političku poruku itd.

Hrvatska

U Hrvatskoj nisu sprovedena slična ispitivanja. Odsustvo empirijskih podataka mora se nadomestiti drugim pokazateljima stavova prema Haškom tribunalu koji su prevladavali u tom periodu. Predlažem, u potpunosti svestan metodoloških rizika poređenja neuporedivog, da to učinim citirajući izbor izjava hrvatskih političkih i intelektualnih stvaralaca javnog mnjenja.(2) Svi sledeći citirani uzeti su iz splitskog nedeljnika Feral Tribune u periodu 1999 – 2003.

Vice Vukojević, vodeći član tada vladajuće HDZ (Hrvatska demokratska zajednica), stalno je ponavljao sumnju prema Sudu kao oruđu neprijateljskih stranaca:

Po Statutu Haaškoga suda može se dogoditi da neki šerijatski sudac donese odluku da se Blaškiću ili Kordiću odsjeku ruka ili stopalo.

U Haagu se primjenjuje nekakvo anglosaksonsko pravo i mogućnost nagodbe. A to nije ništa drugo nego nagodba šerifa i bandita koji, da bi spasio sebe, optužuje druge.

Maja Freundlich, potpredsednik HDZ, stalno se pozivala na antihrvatsku pristrasnost Haškog tribunala:

Sudi li se u Haagu hrvatskoj slobodi? Hrvatskom kruži gorka šala koja kaže: u Haagu je svatko nevin dok mu se ne dokaže da je - Hrvat.

Dr Zvonimir Šeparović, profesor prava i bivši ministar spoljnih poslova i pravde u vladi Hrvatske, protivio se izručivanju Tribunalu optuženih Hrvata iz Hercegovine (koja nije deo Hrvatske) tvrdeći da bi ovo bilo ravno odricanju od suvereniteta Hrvatske. On je uporno osporavao da Haški tribunal ima nadležnost nad hrvatskim građanima jer su operacije hrvatske vojske bile navodno unutrašnja stvar Hrvatske. Prema Šeparoviću, zamenik tužioca Grejem Bluit bio je jedan od "hrvatoždera u Hagu." a Haški tribunal je bio "ogromna rana na telu Hrvatske".

Dr Franjo Gregorić, bivši premijer Hrvatske, doživljavao je Haški tribunal kao opasnost za hrvatsku državnost:

Ako na primer, Hag sumnjiči generala Stipetića, onda ja kao neutralni građanin bez previše informacija mogu da zaključim da se sumnja i u hrvatsku vojsku i ako se sumnjiči hrvatska vojska, a vojska je bila instrument u stvaranju hrvatske države, to znači da je i hrvatska država osumnjičena.

Dr Zdravko Tomac, koji je bio potpredsednik hrvatskog parlamenta i smatrao se bliskim SDP, koja je posle HDZ vladala Hrvatskom do 2004, delio je sa svojim pandanima u Srbiji verovanje da je Haški tribunal Moloh u potrazi za nasumice izabranim hrvatskim žrtvama. U tom svojstvu Tomac 2000 kaže: U ratu Hrvati nisu činili zločine. Nisu odgovarali istom mjerom na ono što je nama činjeno. Upravo je Vukovar mjesto da kažemo i gospodi iz Haškog suda da je dosta onoga što nam rade. Ne mogu se podizati optužnice beskrajno. Ne mogu se dovoditi u pitanje naši vojnici i naša slavna Hrvatska vojska. Tomac 2002. aludira na pristrasnost Haškog tribunala:

Da je afganistanske svatove pobio hrvatski vojnik, vjerovatno bi već bio na sudu u Haagu.

Tomac je u dobrom srpskom društvu kada se suprotstavlja komandnoj odgovornosti za visoko rangirane pojedince:

Nedopustivo je suditi nekome samo jer je bio na visokom položaju kada su se desili pojedinačni i grupni zločini.

I u Srbiji i u Hrvatskoj, istaknuti protivnici Haškog tribunala dolaze s vrha akademske zajednice. Jedan od njih je Josip Pečarić, član HAZU i autor knjige Sramni sud u Haagu. (3) On kaže:

Treba da uvijek imamo na umu da su naši najbolji ljudi u Hagu.

Kao i u Srbiji, članovi hrvatske kulturne elite, koji svoju ulogu vide kao zaštitnika uzvišenih interesa nacije, bili su visoko zastupljeni među protivnicima Haškog tribunala. Molbu Vladi Hrvatske na Božić, 25 Decembra 2002, da se ne preda general Ante Gotovina, optužen pred tribunalom, potpisalo je četrnaest članova HAZU i 44 univerzitetska profesora. Oni su tvrdili da su optužnice politički motivisane.

Pouke za budućnost

Neki zaključci koji se odnose na Haški tribunal mogu poslužiti kao pouke za budućnost. Po opštem priznanju, neprijateljstvo prema Tribunalu proizvod je snažne propagande i izjava vodećih političara i intelektualaca. Ovo poslednje naročito važi za Srbiju, gde je stav vlasti na čelu sa Slobodanom Miloševićem i medija koje je on kontrolisao bio ekstremno negativan od samog osnivanja Tribunala sve do pada Miloševićevog režima u oktobru 2000. Većina medija, međutim, i dalje je ostala krajnje neraspoređena prema Tribunalu zbog ranjenog nacionalnog ponosa (npr. "optužena su dva bivša predsednika Srbije i dva bivša šefa generalštaba Vojske Jugoslavije" itd.). Stavovi novih političkih lidera su slični. Na primer, sadašnji premijer Srbije (koji je bio Predsednik SRJ od 2000. do 2003.) postao je poznat po izjavama da je saradnja s Haškim tribunalom vrlo nisko na njegovom dnevnom redu (koristeći folklorni izraz "deveta rupa na svirali", iskazujući čak i svoje gađenje prema Haškom tribunalu kao "bol u stomaku"). Povećan broj optuženih ličnosti iz Srbije i Republike Srpske koje su od rane 2004 privoleli ili na drugi način ubedili da se dobrovoljno predaju Tribunalu nisu ispoljavanje istinske promene stava vlade Srbije i političkih partija koje čine vladajuću koaliciju. To je pre izraz verovanja da je saradnja i dalje u osnovi nepravedna ali se mora slediti zbog pragmatičnih razloga, kao rezultat niza ratova koje je Srbija izgubila i ucenjivanja "međunarodne zajednice", što je u Srbiji šifra za Zapad.

Razloge neprijateljstva i odbijanja treba međutim pažljivo analizirati i treba učiniti napor da se razdvoje sistematski naponi vlada i nacionalističkih političkih partija da se potkopa poverenje u Haški tribunal od razloga koji bi se mogli pripisati kancelariji Tužilaštva, samim sudskim većima i njegovim pratećim službama. Mora biti da sam Tribunal i njegovi sastavni delovi nešto nisu dobro uradili, makar u malom obimu, što je dovelo do propusta da ovaj tribunal ad hoc prenese željenu poruku u oblasti gde je trebalo da se njegov uticaj najviše oseti.

Drugim rečima, radi pravde nije samo važno da se pobeđi u očima sudija već i da se ubede javno mnjenje i elite u pogođenim nacionalnim državama da je međunarodni krivični sud ovde da ostane i da počinioci ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti mogu očekivati da će im biti suđeno i da će biti kažnjeni prema objektivnim i postojećim pravilima i kriterijumima. Ovo znači da međunarodni sudovi treba da, pored osoblja i službi koje već imaju i koje su slične onima u nacionalnim sudovima, raspolažu i stručnjacima koji će se baviti međunarodnom predstavom o toj sudskoj ustanovi (njegovim "imidžom") kako bi se poruke koje odašilju njihove presude mogle prihvatiti u društvima koja imaju traumatska iskustva masovnog kriminalnog ponašanja.

Propusti Haškog tribunala

Upadljivo je da su ispitivanja javnog mnjenja u Srbiji pokazala da intervjuisane osobe – koje, kako je ukazano, uopšteno gaje negativna osećanja prema Haškom tribunalu – u isto vreme priznaju da nisu najbolje upoznate s njegovim radom. U 2003, 33% ispitanih je opisala svoje poznavanje Tribunala kao "veoma malo"; cifra za 2004. je bila 30% i u 2005. popela se na 43%. Broj onih koji su odgovorili da su lično upoznati s radom Haškog tribunala "malo" i "veoma malo" iznosila je 68% u 2003, 57% u 2004. i 72% u 2005. Ovo navodi na zaključak da su mišljenja o Haškom tribunalu sticana posredstvom drugih, a da samo iskustvo gledanja prenosa suđenja na televiziji ili čitanja opširnih izveštaja u štampi neće uopšte doprineti boljem položaju tribunala.

S druge strane, neko bi se mogao zapitati šta su Tribunal i ured Tužioca učinili kako bi poboljšali ovu sliku i odbili propagandističke optužbe. Postoji jak utisak da oni koji su za to odgovorni nisu učinili mnogo, naročito u prvim godinama rada Tribunala. Izgleda ponovo da se Tribunal vodi kao nacionalni sud te da odgovorne osobe nastupaju samo kao pravnici. Oni se usredsređuju na tehničke elemente zločina i proceduru i brinu se samo za pritužbe da su prekršena neka procesna pravila. Izgleda da se sve drugo smatra "političkim". Nažalost, negativna slika Haškog tribunala oblikovana je tendencijom domaće javnosti u Srbiji, Hrvatskoj i drugde da gleda na Haški tribunal i njegove postupke, naročito postupke Tužioca, kao na prevashodno političko ponašanje, koje zaslužuje reakciju koja je prevashodno etička ili politička, a ne pravnička.

Odnosi s javnošću

Napori Tribunala da direktno komunicira s javnošću u predmetnim zemljama počeli su srazmerno kasno. Spoljni program (outreach) Tribunala je ustanovljen tek pred kraj 1999. godine. Pre toga, Tribunal je imao malu kancelariju za novinare; bilteni koje je ona izdavala bili su dugo dostupni samo na engleskom i francuskom jeziku. Štaviše, prve optužnice i presude čekale su dugo pre nego što su prevedene na srpski ili hrvatski. Čak i sada, program nije proaktivan već se izgleda obraća samo specijalistima, uglavnom pravnicima. Prva video prezentacija rada Tribunala urađena je tek 2001. Prvi prevodi Statuta i njegovih komentara u Srbiji su izrađeni privatnim naporima. Lokalne nevladine organizacije su organizovale sastanke stručnjaka koji su kritikovali Miloševićev režim i njegove vojne avanture i time se izlagale oštrijim propagandnim napadima nego sam Tribunal.

Postoje dokazi da je bilo pokušaja u samom Haškom tribunalu da se prouči pitanje njegovog neodgovarajućeg prihvatanja. Prema nekim izveštajima, "internu reviziju" je izvršio Viljem Stubner (William Stuebner), koji je ranije radio u Tribunalu a kasnije bio zamenik šefa misije OEBS u Bosni i Hercegovini. Rezultati revizije nikada nisu objavljeni ali je Stubner nedavno pristao da da intervju dvojici članova Inicijative naučnika (Scholars' Initiative), koji se bave istorijskim aspektima raspada Jugoslavije. Postoje neke naznake u tom intervju da su učinjeni napori da se odagna utisak da se Tužilaštvo uglavnom koncentriše na Srbe kao potencijalne optuženike.

Kao što je primećeno na samom početku, problem međunarodnih sudova je što se oni u nekim zemljama doživljavaju kao nepravedni i pod kontrolom spoljnih sila. Treba učiniti napor da se ovaj utisak što više ublaži. Stoga su hermeneutički aspekti aktivnosti međunarodnog suda podjednako važni koliko i stvarna politika te institucije. Primer iz aktivnosti Haškog tribunala može se dati u tom pravcu. Većina suđenja pred Haškim tribunalom privlači veoma malo pažnje. Mediji ili nisu zainteresovani (nemontirani prenosi i video zapisi sa suđenja teže da budu dosadni), ili se suočavaju s teškoćama pri prevođenju. Stoga se opšti utisak stvara iz najupadljivijih slučajeva, kao što je suđenje Slobodanu Miloševiću, koje pažljivo prati beogradska TV stanica B92. Na samom početku, broj gledalaca je bio veoma veliki ali je potom opao a sada se ima utisak da su preostali verni TV gledaoci ovog suđenja uglavnom odane pristalice Miloševića i njegove SPS, i Vojislava Šešelja, njegovog nekadašnjeg partnera u vladi, i njegove Srpske radikalne stranke. Oni obično gledaju suđenje da vide "šta rade" Milošević i Šešelj sudijama i tužiocima. Indikativna činjenica je da je opšta popularnost Miloševića, koja je posle pada njegovog režima u oktobru 2000 dostigla najnižu tačku, porasla pošto su počeli s redovni prenosi njegovog suđenja na televiziji.

Javnost i suđenje Slobodanu Miloševiću

Efekte koji su gore opisani delimično se mogu objasniti Miloševićevom strategijom, koju sada imitira Šešelj. Milošević je odbio da uopšte prizna Haški tribunal kao sud, odbio je da zadrži branioca i lično vodi svoju odbranu. Uporno ignoriše zvanične titule sudija i tužilaca, nazivajući ih jednostavno gospodin X ili Y. Miloševićeva usmena odbrana, uključujući i izjave svedoka koje poziva, nikada nije bila pravni diskurs već politička i istorijska argumentacija - ne obraćanje Sudu, već publici u Srbiji.

Miloševićovo odbijanje da prihvati profesionalne braniocice ispalo je u njegovu korist. (Do danas, tri optuženika pred Haškim tribunalom istakla su pravo da sami sebe zastupaju i oni to čine s promenljivim uspehom: Slobodan Milošević, Vojislav Šešelj i, onedavno, Momčilo Krajišnik). Sudsko veće mu

dozvolilo je Miloševiću da sam sebe zastupa uz pomoć tri pravna pomoćnika po sopstvenom izboru, iako je takođe imenovalo tri eksperta iz raznih oblasti prava kao prijatelje suda (amici curiae), čiji je zadatak bio da prate, kao službenici suda, nepristrasnost i pravednost suđenja i da do izvesnog brane interese optuženih stepena. Kako je iznošenje dokaza tužilaštva u slučaju Miloševića prekinuto više puta zbog lošeg zdravlja optuženog, a početak odbrane je odložen posle ostavke a potom i smrti predsedavajućeg sudije, Veće je potom odlučilo da dodeli branioca Miloševiću, obrazlažući da bi njegovo loše zdravstveno stanje najverovatnije dovelo do novih prekida.

Sekretar tribunala odredio je da dvoje prijatelja suda budu savetnici odbrane Miloševiću, dok je jedan ostao samo amicus curiae. Odluka o imenovanju advokata odbrane podstakla je puno sporova u srpskoj javnosti i izazvala kritiku nekih pravnih stručnjaka.

Imenovani advokati su se suočili s opstrukcijom svedoka odbrane, koji su odbili da se pojave pred Tribunalom jer je Miloševiću uskraćeno pravo na samozastupanje. Potom su sami branioci osporavali odluku o svom imenovanju pred Prizivnim većem Haškog tribunala. Ono nije ukinulo odluku prvostepenog veća u pogledu branilaca kao takvu – Miloševića još uvek zastupaju branioci imenovani protivno njegovoj želji - ali je promenilo modalitete zastupanja. Prizivno veće našlo je da je prvostepeno veće imalo diskreciono pravo u pogledu vođenja procesa, da nije zloupotrebilo svoja ovlašćenja, i da je bilo vođeno dužnošću da okonča suđenje u razumnom roku. Prizivno veće je promenilo zadatke imenovanih branilaca tako da Milošević sada vodi glavno ispitivanje svedoka i kontroliše iznošenje dokaza odbrane, dok branilac igra pomoćnu ulogu i ispituje svedoke posle Miloševića, ili kada Milošević nije u mogućnosti da to učini sam.

Drugo ispoljavanje nemogućnosti tužilaštva da se efikasno obrati javnosti u Srbiji verovatno se može pripisati realpolitici. Naime, Milošević nije optužen za njegovu navodnu ulogu u izvršenju zločina u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, iako su neki masakri, kao onaj u blizini Vukovara (1991) i u Srebrenici (1995), postali ozloglašeni ubrzo pošto su se desili. Njegova optužnica je objavljena tek 1999. godine, tokom NATO intervencije i bombardovanja SRJ, i uključivala je samo zločine počinjene na Kosovu 1998. i 1999. godine. Naknadno je proširena kako bi uključila događaje u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini ali je redosled koji se održao na suđenju ostao nechronološki. Prvi svedoci koji su se pojavili bili su Albanci s Kosova a optužbe za događaje u Hrvatskoj i Bosni došle su posle. Ovo se može objasniti nedostatkom saradnje zapadnih obaveštajnih službi koje su, kako navodi pomenuti Stubner, odbile da obezbede dokaze Tužilaštvu pre sredine 1999. Vreme optužnice i prioritet optužbi pomogli su da se stvori utisak u Srbiji da je Miloševićeva optužnica bila politički motivisana i da je bila deo opštih ratnih napora protiv Srbije.

Na samom početku suđenja Miloševiću, postalo je jasno da se Tužilaštvo mnogo oslanja na strane ekspertize ali da nije bilo upoznato sa stavovima i mentalitetom stanovništva u Srbiji, uključujući i percepciju skorašnjih političkih događaja. Prvi svedok koji nije bio običan albanski stanovnik Kosova bio je važan bivši komunistički funkcioner koji je odigrao važnu ulogu u upravljanju Kosovom kao autonomnom pokrajinom u Srbiji i Jugoslaviji u vreme Tita i Saveza komunista Jugoslavije. Predstava o njemu bila je slika istaknutog člana komunističke nomenklature. Njegove tvrdnje na suđenju da su etnički Albanci na Kosovu uvek težili nezavisnosti i da su patili pod srpskim i jugoslovenskim jarmom bila je neubedljiva u poređenju s tvrdnjama Komunističke partije da su sve etničke nacije u jugoslovenskoj federaciji uživale ista prava. Drugi svedoci, uglavnom obični Albanci s Kosova, pokazali su znakove straha od odmazde OVK i nisu bili voljni da se osvrću na vojnu akciju NATO od 1999, praveći se da ona nije ni postojala. Slično tome, tužilac bolje obavešten o stvarima iz skorije srpske političke istorije, nikada ne bi pozvao za svedoka minornog političara sumnjive reputacije koji se prošetao kroz nekoliko političkih partija i bio optužen da ima veze s obaveštajnim službama. Loša reputacija ova dva svedoka možda je bila nezaslužena ili nepotkrepljena činjenicama, ali se mišljenja o njima čvrsto držao bolje obrazovani deo javnosti u Srbiji i Tužilaštvo je trebalo da ih uzme u obzir kao deo problema svog kredibiliteta. Takve greške doživljavaju se kao nedostatak kompetentnosti, na radost protivnika Haškog tribunala a na žalost malog broja njegovih iskrenih podržavalaca u Srbiji.

U daljem razvoju Miloševićevog suđenja, kao i u paralelnim suđenjima drugim optuženim Srbima, postalo je očigledno da su svedoci iz Bosne i Hercegovine mnogo ubedljiviji. Svedoci iz BiH, iako većinom Muslimani, govorili su istim jezikom kao i njihova srpska publika i, što je još važnije, Miloševićeva propaganda nije u potpunosti uspela da ubedi javnost da su bosanski Muslimani bili agresori, koje su pomagale strane sile, dok slične tvrdnje protiv Hrvata i Albanaca još uvek imaju široku podršku u Srbiji. Ovo, opet, nije faktičko stanje već samo deo shvatanja koje igra važnu ulogu u politici, i zbog toga i u stvaranju stavova prema suđenju pred svakim međunarodnim krivičnim sudom. Da ponovim: stanovnici pogođene zemlje neizbežno opažaju suđenja pred međunarodnim krivičnim sudovima kao političke stvari.

Jezik i mediji

Ostale primedbe koje se odnose na teškoće "PR" Haškog tribunala mogu izgledati trivijalno, ali se ipak ozbiljno moraju razmotriti.

Jedna od njih odnosi se na problem jezika, na koji sam već ukazao. Kao što je rečeno, postoji jak utisak da je međunarodni krivični sud, kakav je Haški tribunal, ustanova koju vode stranci a da su oni, u najboljem slučaju, neutralni i indiferentni ili, u najgorem slučaju (kako ilustruje antihaška propaganda u Srbiji), neprijatelji "našeg" naroda. U sudnicama Haškog tribunala sve sudije, sva lica koja predstavljaju Tužilaštvo i većina svedoka tužilaštva govore jezikom koji ne razume većina onih koji rad Tribunala prate na teritoriji bivše Jugoslavije. Kao što je prethodno naznačeno, ovo važi i za većinu publikacija Haškog tribunala.

Tu je i bizarni aspekt korišćenja jezika, koji se odnosi na pojedince koji nastupaju kao deo javnog napora Haškog tribunala da ličnosti koje predstavljaju Haški tribunal u lokalnim kancelarijama u Srbiji i Crnoj Gori i drugim zemljama bivše Jugoslavije, kao i neki portparoli smešteni u Hagu, nastoje da govore na lokalnom jeziku koji im pak nije maternji. Njihov srpski ili hrvatski ili bosanski jezik uglavnom je tečan ali sa stranim naglaskom. Paradoksalno i protivno njihovim najboljim namerama, njihov napor da govore lokalnim jezikom nije se opažao kao iskrena želja da se unapredi prihvatanje Tribunala već snishodljiv gest koji stalno podseća publiku da ovi govornici dolaze iz inostranstva.

Ovo ide čak do te mere preosetljivosti na akcentat i izgovor simultanih prevodilaca. "Jugoslovenski" jezik na koji se postupci pred Haškim tribunalom simultano prevode, i tako ih prati većina gledalaca u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji je bivši srpsko-hrvatski koji se sada zove bosanski, hrvatski i srpski u zavisnosti od teritorije na kojoj se govori. U svrhu Haškog tribunala on je označen kao bošnjačko-hrvatsko-srpski (BHS). Lingvistički to je i dalje jedan jezik, koji svi razumeju u ovim zemljama, ali je lako uočljivo odakle stvarno dolazi dotični govornik. Glas simultanog prevodioca je glas učesnika u procesu, deo njegove ličnosti. U Srbiji sam čuo pritužbe da predstavnici Tužilaštva u slučajevima protiv optuženih Srba uvek govore "hrvatski" i da to pojačava utisak opšteg neprijateljstva prema Srbima. Druga primedba, koju dugujem Dejanu Anastasijeviću, je ona da se na srpskoj televiziji samo optuženi pojavljuju u celosti i stvaran, dok su sudije i tužioci skoro virtuelni, s glasovima koji im ne pripadaju pa čak nisu ni odgovarajućeg roda.

Moje primedbe ne znače kritikovanje predstavnika Haškog tribunala i osporavanje njihove iskrene želje da se unapredi slika Haškog tribunala u odgovarajućim zemljama već da se pokaže priroda teškoća s kojima se suočavaju međunarodni krivični sudovi u obavljanju svoje misije kao što je ona definisana njihovim statutima i shodno očekivanjima međunarodne zajednice.

Drugi, očigledno nerešiv, problem odnosi se na medije. U slučaju Haškog tribunala, oni su i u Srbiji i u Hrvatskoj težili da budu neprijateljski prema tribunalu, čak i bez bilo kakvih podsticaja od strane vlasti. Ovo je postalo prilično vidljivo u Srbiji posle promena u oktobru 2000. godine. O Haškom tribunalu se i dalje loše piše, čak i u listovima koji su upamćeni po tome što su se opirali režimu Slobodana Miloševića. (Npr. Glas javnosti, NIN.) Njihov antihaški stav bio je vidljiv i u vreme Miloševića, što znači da se suprotstavljanje Haškom tribunalu nije smatrano nečim što je stvar državne politike već pitanjem očuvanja časti nacije, njenih interesa i ponosa. Imajući u vidu da sama suđenja i pisani zapisi o njima nisu privlačni za medije bez ozbiljne montaže i adaptacije, zadatak koji leži pred međunarodnim tribunalima je ogroman i zahteva veliku inventivnost.

Beogradska TV stanica B92, koja direktno prenosi suđenje Miloševiću, povremeno prošarano komentarima pravnih stručnjaka, morala je da se suoči s gore opisanim nepoželjnim posledicama. Miloševićev režim je nemilosrdno maltretirao B92, tada samo radio stanicu. U nekoliko prilika zatvarali su je ili na drugi način sprečavali da radi. Državni propagandisti etiketirali su njene urednike i novinare kao izdajnike. Ova medijska kuća, simbol otpora protiv režima i njegovih ratova, zločina i kršenja ljudskih prava, mislila je da treba da bude model poštenog izveštavanja u uverenju da će publika u Srbiji, posle svrgnuća Miloševića, biti u stanju da nezavisno donese svoj sud, na osnovu potpunog materijala, nepristrasno prezentiranog. Tako je ova TV stanica uporno direktno prenosila suđenja Miloševiću u celini, kao i važne segmente drugih suđenja. Neki kritičari smatraju pak da je B92, njihov nekadašnji osnovni medijski kritičar išao na ruku strategiji Miloševića i Šešelja da poriču tribunal kao sud a da koriste prenos suđenja da napadnu svoje suparnike i ohrabre svoje sledbenike u Srbiji.

Ova zabrinutost je pojačana krajem avgusta i početkom septembra 2005, kada se Vojislav Šešelj pojavio na suđenju Miloševiću kao svedok odbrane. Njegovo "svedočenje" pred tribunalom (koji on inače ismeva), činili su dugi politički govori, uključujući propagandu rata i govor mržnje, koji je postao teško prihvatljiv za većinu političara u Srbiji posle 2000. Šešelj je još uvek predsednik krajnje desničarske i ultranacionalističke Srpske radikalne stranke (SRS), najjače pojedinačne političke partije u Srbiji. Veruje se da je njegovo pojavljivanje pred zbunjenim sudijama Haškog tribunala deo izborne kampanje SRS. S tim u vezi zanimljivo je videti reakcije na sugestije komentatora lista Danas Radivoja Cvetičanina da je prenos "iz minuta u minut" Miloševićevog suđenja možda kontraproduktivan, kao i Ljiljane Smajlović iz nedeljnika NIN, koja zastupa suprotan stav. Drugo pitanje koje je aktualizovalo Šešeljevo svedočenje jeste njegova upotreba opscenog jezika koja se ne bi tolerisala ni u jednom sudu. Sudsko veće ima na

raspolaganju ovlašćenja da kazni nepoštovanje suda ali je Šešelja pozvao sam tužilac da pročita izvode iz svojih dopisa, među kojima su i pisma sekretaru Haškog tribunala, koja su sadržavala lascivne uvrede upućene njemu i njegovom osoblju (svedočenje od 6. Septembra 2005).

Odnosi s javnošću međunarodnih krivičnih sudova i problemi koji se odnose na slanje odgovarajuće poruke o međunarodnoj krivičnoj pravdi su nova oblast koja zaslužuje posebno razmatranje i odlučne napore. Mnoge napred iznesene primedbe ne znače da je Haški tribunal kao sudska institucija pretrpeo neuspeh. U veoma malo slučajeva mogu se kriviti sudije, tužilac ili bilo koji segment tribunala. Ponekad se mogu smatrati odgovornim i države, uključujući i one koje tvrde da se zalažu za Haški tribunal, ali ostaje utisak da međunarodni sud ne može da bude koncipiran i ustrojen kao kopija nekog višeg nacionalnog suda. Zadatak predsednika visokog suda u nekoj državi, njegovih sudija i državnog tužilaštva nije da stalno popularizuju svoju instituciju, da ubeđuju javnost u svoj legitimitet, nezavisnost i pravičnost, kao što to nije ni zadatak odgovarajućih zvaničnika međunarodnih krivičnih sudova i tribunala. Ovi drugi su, međutim, suočeni s izazovima koji nisu poznati nacionalnim sudovima. To znači da međunarodni krivični sudovi treba da imaju posebne službe i odeljenja koja će voditi računa o autoritetu svoje institucije i međunarodne krivične pravde i slici koja o njima postoji.

Predavanje dr Vojina Dimitrijevića na Međunarodnoj konferenciji "Dostignuća Haškog tribunala», Ljubljana, 23.-24. septembar

(1) Justice must be done and be seen to be done.

(2) Međutim, tako vulgaran jezik kao što je rečnik Petar Jojića, ministra pravde SRJ u 2000, koji je, prema nedeljniku Vreme od 3. juna 2000, u zvaničnom pismu tužiteljki Haškog tribunala Karli Del Ponte ovu nazvao "kurva Del Ponte" prema mom saznanju nisu koristili ni najljući neprijatelji Haškog tribunala u Hrvatskoj. Jojić, član SRS, samo se ugledao na vođu svoje stranke Vojislava Šešelja, koji se sada nalazi u pritvorskoj jedinici Haškog tribunala, a koji je na svedočenju na suđenju Miloševiću 6. septembra 2005. priznao da on u svojim pismima tribunalu koristi ovu "igru reči".

(3) Pečarićev pandan u Srbiji verovatno je dr Kosta Čavoški, profesor beogradskog državnog Pravnog fakulteta i član SANU. Naslov knjige ovog glasnog protivnika Haškog tribunala je Hag protiv pravde (Beograd 1998). Mnogi istaknuti pravници u Srbiji pisali su protiv Haškog tribunala.